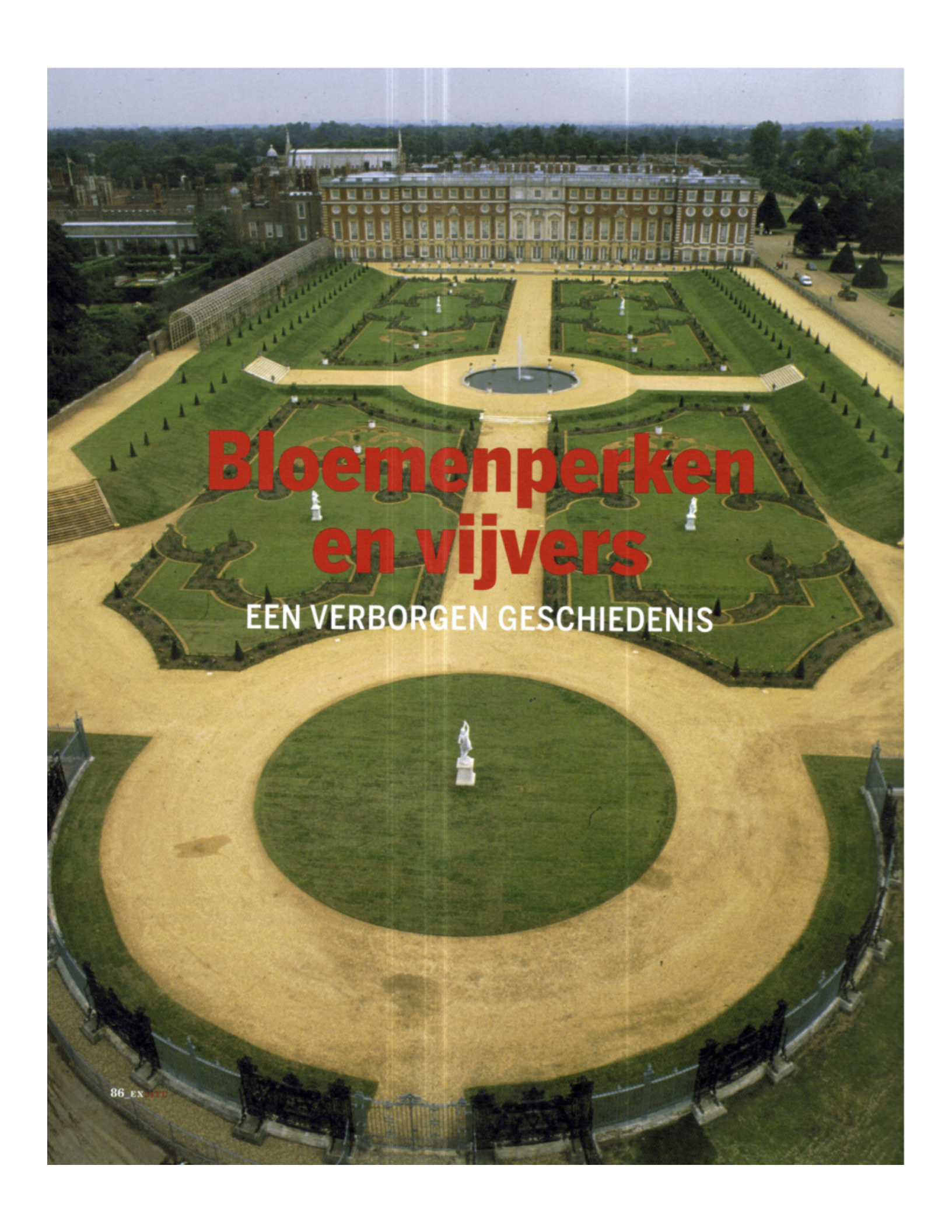

An aerial photograph of the Palace of Versailles and its formal gardens. The palace is a large, symmetrical chateau with many windows, situated at the top of the frame. Below it are the gardens, featuring a central axis with a fountain, symmetrical flowerbeds, and a large circular lawn in the foreground. The text "Bloemenperken en vijvers" is overlaid in large red letters, and "EEN VERBORGEN GESCHIEDENIS" is overlaid in smaller white letters below it.

Bloemenperken en vijvers

EEN VERBORGEN GESCHIEDENIS

Onder het lappendeken van akkers, groen en beton, ligt een onontgonnen wereld van oude tuinen en parken. Zowel publiek als privaat waren ze belangrijke elementen in de samenleving. Om die rijke geschiedenis niet verloren te laten gaan, werpt Geert Vynckier zich op als een pionier van de tuinarcheologie in Vlaanderen. *Ex situ* spitte het verder uit.

Tuinhistorisch onderzoek blijft vaak beperkt tot teksten en afbeeldingen, maar die tonen slechts een deel van de werkelijkheid. Oude bestellingen van plantgoed vertellen veel, maar wat effectief werd aangeplant is een andere vraag. De bodem biedt een realistischer beeld. Tuinarcheologie is in Vlaanderen nog vrij onbekend. Om daar verandering in te brengen, publiceerde Vynckier — samen met andere experts — een artikel in het vaktijdschrift *Relicta*. “Dat betekende een kleine doorbraak in Vlaanderen”, vertelt Vynckier. “Aan de Universiteit van Namen zijn ze wel al met tuinarcheologie bezig. Het komt dan ook stilaan op in West-Europa. In Engeland en Frankrijk zijn ze al jaren bezig, Nederland en Duitsland volgen.” Vynckier rolde er per toeval in. “Een collega deed historisch onderzoek in Alden Biesen op basis van een oud tuinplan. Hij zocht sporen van de oorspronkelijke Engelse tuin. Ik raakte daar overtuigd van de waarde van tuinarcheologie.”

DE TUIN ALS SPIEGEL VOOR DE MAATSCHAPPIJ

“Een tuin is opgebouwd uit lagen. Door die te ontleden kunnen we de bedoeling van eigenaars en ontwerpers achterhalen,” getuigt Vynckier. Waterbeheer, aanplanting van bomen en parkaanleg hadden niet enkel sierwaarde, maar ook een sociale en economische betekenis. “Elk deel van een kasteeltuin had een reden, zeker als statussymbool. Bewoners leefden van hun tuin, kweekten er groenten en fruit.” Ook economische achteruitgang herken je. Vynckier vertelt: “In Engeland maakte ik een opgraving mee in Stadhampton. De tuinplannen waren er, maar zijn nooit volledig uitgevoerd. Wellicht door slechte politieke keuzes. Je kan uit een tuin die sociale geschiedenis halen.”

Privétuinen reflecteren de geschiedenis van families, stadsparken die van de samenleving. Waar in de 18de eeuw de burgerij flaneerde, was het honderd jaar later een publieke ruimte voor alle klassen. “Veel parken hadden paden door een kunstmatig bos”, weet hij. “Dat escapisme in de natuur was belangrijk. Mensen konden niet gaan wandelen in de Ardennen, maar wel dicht bij huis.”

De gereconstrueerde tuin en bloembedden van de *Privy Garden* in Hampton Court Palace © Brian Dix

Archeologen aan het werk in de binnentuin van het Plantin-Moretus museum in Antwerpen © Geert Vynckier

TUINARCHEOLOGIE ALS HISTORISCH BEWIJS

“De archeologische reflex moet een automatisme worden als onderzoekers met tuinen bezig zijn”, zegt Vynckier. “Door archeologie te betrekken, kunnen we historische zichten, plannen, rekeningen en getuigenissen controleren.” Op luchtfoto’s en met behulp van LiDAR-gegevens (een techniek waarbij door middel van lichtweerskaatsing de afstand tussen de lichtbron en een object wordt gemeten) herkennen archeologen verschillen in het reliëf aan de hand van schaduwen of oppervlaktewater dat blijft staan. “Verloren kiezelpadjes, dreven en doodlopende toegangswegen blijken plots deel van een tuinontwerp. In vogelperspectief kan de verkleuring van gewassen op een verdwenen landschapselement wijzen”, legt Vynckier uit.

“Prospectie is essentieel”, vult hij aan. “Je moet het veld in. Terrassen, aarden wallen, rotswallen, holtes en greppels verbergen vaak vroegere tuinen. Onder grasvelden of verlaten koetswegen blijft het historische ontwerp bewaard.” Dat combineren tuinarcheologen met het registreren van historische bomen, dendrochronologie en

De opgegraven bloembedden van de *Privy Garden* in Hampton Court Palace. De structuur van de vroegere tuin wordt duidelijk dankzij de uitgravingen © Brian Dix

geofysische technieken. “Weerstandsmeting spoort resten met grote weerstand op, zoals metselwerk of paden. Een lage weerstand betekent een vochtige bodem. Magnetometrie meet dan weer magnetische eigenschappen. Zo ontdek je ijzerhoudende materialen, van oude pergolapalen tot ijzerrijke bemesting.”

“Opgraven is noodzakelijk om ontwikkelingen, constructiemateriaal en de graad van bewaring te bestuderen. In oud vijverslib vind je sporen van planten. Zaden, stuifmeel, bladeren, tot zelfs schelpdieren en insecten, vertellen iets over de tuin. Die kennis komt conservatie en accurate reconstructies ten goede. Aangezien plantenzaden zich verspreiden over bloembedden blijft de specifieke groeiplaats wel giswerk.”

EEN MINERVATEMPEL EN EEN CHINEES PAVILJOEN

De opgraving in de *Neue Garten* in Alden Biesen was de eerste waar Vynckier bij betrokken was. Ghislain-Joseph Henry ontwierp tussen februari 1786 en juni 1787 de Engelse tuin op de noordelijke helling van de Vliegen- of Winterberg. Tijdens de Franse Revolutie werd het domein geconfisqueerd. Door financiële problemen werd de tuin verwaarloosd en veranderde het in een Haspengouws parkbos.

De archeologen legden via veldwerk het traject van de vroegere tuinpaden vast en groeven met de hand veertig sleuven. De breedte en diepte van de paden onder het grondniveau leverde een relatieve chronologie. De vroegste oprijlaan overleefde in de westelijke helft van de tuin. De zuidelijke poort en enkele muren stammen uit diezelfde periode. De oprijlanen waren recht, behalve een met haagbeuk afgeboorde laan rond de keukentuin. Dat komt overeen met plannen uit de 18de eeuw. Een pad in het oosten en één in het zuidoosten bevestigen een afbeelding uit 1873.

Opvallend is een bewaarde Minervatempel. “Die stond volgens bronnen op een eiland. Onze opgravingen bewijzen echter dat de rivier werd gedempt wegens stabiliteitsproblemen. Er was ook een Chinees paviljoen dat nooit is opgegraven”, weet Vynckier. “Het is aan de Vlaamse overheid, die eigenaar is, om te bekijken hoe het verder moet. We moeten meer opmeten, vooral de waterelementen en ruïnes lijken interessant.”

“SOMS ZIJN WIJ DE ARCHIEVEN VOOR”

Zijn ervaring in Alden Biesen bracht Vynckier bij de Plantin-Moretustuin in Antwerpen. Christoffel Plantin stichtte de *Officina Plantiniana* in 1555. De nazaten veranderden het complex in een stadspaleis in Vlaamse renaissance-

Overzicht op de sleuven aangelegd tussen de bloemenperken van de binnentuin van het Plantin-Moretus museum in Antwerpen © Geert Vynckier

stijl rond een binnenhof. In de familiearchieven vonden onderzoekers een tuintekening uit het tweede kwart van de 17de eeuw. In 2005 wou het museum aan de hand daarvan de tuin reconstrueren en gingen ze op zoek naar overblijfselen van die tuin in de bodem.

Uit proefboringen in 2006 bleken tot twee meter onder het tuinniveau sporen van menselijke activiteit aanwezig.

De opgravingen begonnen in juni 2008. De opvallendste vondst was een werkend drainagesysteem dat uitmondde in een centrale collector. Dat drainagesysteem stamt wellicht uit archieven gekende 18de-eeuwse aanpassingen om overstromingsproblemen aan te pakken. Die aanpassingen vernietigden waarschijnlijk de oorspronkelijke 17de-eeuwse tuin. De reconstructie van deze renaissancetuin ging uiteindelijk niet door. "Het onderzoek was heel beperkt", legt Vynckier uit. "Het museum was open voor bezoekers en we konden de grond niet afvoeren. Wel bevestigden we de ophoging van de tuin. Het is een wisselwerking tussen disciplines; soms zijn wij de archieven voor, soms de bronnen ons."

EEN WEZENLIJK DEEL VAN DE GESCHIEDENIS

Als je op kaarten van Ferraris hoeves en kastelen bekijkt, dan zie je verdwenen boomgaarden, ingerichte tuinen en

omwallingen. Vynckier roept dan ook op: "Als je een gebouw inventariseert, doe dit dan meteen voor het hele domein. Dat gebeurt al bij Romeinse villa's, waarom dan niet bij recentere gebouwen? Dat gaat van ondiepe paadjes, watervalletjes en omgelegde rivieren tot ontbossing om nieuwe parkbomen te plaatsen met een betere kleurencombinatie in de herfst."

Geert Vynckier wil dat tuinarcheologie een vanzelfsprekendheid wordt. Het verdrag van Malta verplicht archeologisch onderzoek enkel bij bedreiging en tuinen beschouwt men vaak niet als direct bedreigd. "Een landschap verandert. We moeten ervoor zorgen dat oude sporen niet verdwijnen en ze registreren. Reconstructie hoeft niet noodzakelijk, want naar welke fase moet je dan teruggaan?" Vynckier heeft er een goed oog op. "Ik merk een groeiende interesse voor tuinen. Onroerend erfgoed is alomvattend. Ook tuinen horen daarbij, net als skeletten, aardewerk, dorpen en stadskernen. Tuinarcheologie toont wat de mens deed met het landschap."

Jonas Bruyneel en Geert Vynckier